

ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ У СИСТЕМІ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ОЗНАКИ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Мельник Марія Богданівна,

кандидатка юридичних наук, адвокатка,
докторантка кафедри трудового права та права соціального
забезпечення
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено дослідженню проблем ефективності правового моніторингу у системі трудового права України та визначенню його ознак.

У ході дослідження автор критично відмічає ті дослідження, які не дають можливість відстежити правовий зв'язок норм трудового права із їх ефективністю, зокрема й у частині причин скасованих рішень Верховного Суду.

Автор доводить, що у ст. 3 Закону України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX визначаються принципи правотворчої діяльності, на яких ґрунтується інститут правового моніторингу. Також автор дослідження відмічає, що принцип ефективності не виокремлюється у ст. 3 Закону від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX.

За результатами дослідження автор доходить висновку стосовно того, що на правовий моніторинг як базову складову частину правотворчої діяльності повинен опиратися суд, оскільки він є суб'єктом правотворчої діяльності та правомоніторингового процесу.

Автор доводить, до відсутності ефективності правової доктрини у правозастосовній діяльності призводить до нездатності здійснити повноцінну оцінку та аналіз нових правових досліджень у сфері трудового права, тому галузева система трудового права повинна характеризуватись системністю (упорядкованістю), аби могли забезпечувати вплив на проблеми правозастосування та правового моніторингу. Також за результатами дослідження автор доходить висновку стосовно того, що інститут правотворчості є ширшим поняттям, ніж норма права, оскільки він є інструментом безпосереднього створення норми трудового права.

На думку автора, ефективність правового моніторингу трудового права може визначатись наявністю системи доктрини трудового права як інструменту забезпечення якості правотворчої діяльності у сфері трудового законодавства та трудового права України.

До ознак ефективності правового моніторингу у трудовому праві, на думку автора, слід віднести: а) задіяння правової доктрини під час здійснення правового моніторингу як інструменту та частини правотворчого процесу у трудовому праві; б) наявність формул оцінки придатності правової доктрини та її спроможності надавати оцінку, задіювати наукові методи та здійснювати науково-правовий (експертний) аналіз стану трудового законодавства, його реалізації, проблем реалізації тощо.

Ключові слова: правотворчість, правовий моніторинг, система трудового права, ефективність права, правова доктрина.

Melnyk Maria. Legal monitoring in the labor law system of Ukraine and signs of its efficiency

The article is devoted to the study of the problems of the effectiveness of legal monitoring in the labor law system of Ukraine and the definition of its features.

In the course of the research, the author critically notes those studies that do not provide an opportunity to trace the legal connection of the norms of labor law with their effectiveness, in particular, in the part of the reasons for the annulled decisions of the Supreme Court. The author proves that in Article 3 of Law No. 3354-IX of August 24, 2023 the principles of law-making activity, on which the institute of "legal monitoring" is based, are determined. Also, the author of the study notes that the principle of "efficiency" is not singled out in Article 3 of Law No. 3354-IX of August 24, 2023.

Based on the results of the research, the author comes to the conclusion that legal monitoring, as a basic component of law-making activity, should be relied upon by the court, since it is the subject of law-making activity, the subject of the legal monitoring process.

The author proves that the lack of effectiveness of legal doctrine in law enforcement activities leads to the inability to fully evaluate and analyze new legal studies in the field of labor law, therefore, the sectoral system of labor law should be characterized primarily by "systematicity" (orderliness) in order to ensure influence on problems of law enforcement and legal monitoring. Also, according to the results of the research, the author comes to the conclusion that the institution of law-making is a broader concept than the rule of law, as it is a tool for the direct creation of a rule of labor law.

In the opinion of the author, the effectiveness of legal monitoring of labor law can be determined by the presence of a system of doctrine of labor law as a tool to ensure the quality of law-making activities in the field of labor legislation and labor law of Ukraine.

In the opinion of the author, the signs of the effectiveness of legal monitoring in labor law should include: (a) the use of legal doctrine in the implementation of legal monitoring, as a tool and part of the law-making process in labor law; (b) the availability of formulas for assessing the suitability of legal doctrine and its ability to provide an assessment, apply scientific methods and carry out a scientific-legal (expert) analysis of the state of labor legislation, its implementation, implementation problems, etc.

Key words: law-making, legal monitoring, system of labor law, effectiveness of law, legal doctrine.

Вступ. Визначення ознак ефективності правового моніторингу в системі трудового права є ключовою складовою частиною галузевої інтерпретації правотворчого процесу, адже за результатами правотворчості право має діяти ефективно.

У трудовому праві критерії ефективності зазвичай пов'язують із ефективністю норм трудового права, проте питання ефективності правотворчості залишається мало-дослідженим, а отже, відкритим.

Стан дослідження. Досліджуючи феномен ефективності у праві, вчені визначають її через призму норм права, через дієвість права [8, с. 33–36], але аж ніяк не через контекст правового моніторингу, його ефективності.

Так, на думку Ю. Почепцова, процес виміру й оцінки ефективності та дієвості права є доволі складним та різноплановим, адже така оцінка має враховувати чимало показників і критеріїв, включати використання різноманітних методів та інструментів залежно від низки факторів, що зумовлюють спрямованість права [8, с. 35]. Також дослідник зазначає, що у наявних наукових джерелах, розкриваючи питання виміру й оцінки ефективності права, вчені: 1) не відокремлюють критерії виміру від критеріїв оцінки ефективності й дієвості права; 2) не розмежовують та не характеризують критерії виміру й оцінки ефективності права та критерії виміру й оцінки дієвості права; 3) не розмежовують та не

вивчають етапи й порядок проведення виміру ефективності й дієвості права та етапи і порядок їх оцінки; 4) не надають належну характеристику критеріям ефективності й дієвості права [8, с. 35]. Зрештою, дослідник доходить висновку, що в наукових дослідженнях відсутній чіткий розподіл показників, які мають досліджуватись, методів та інструментів вивчення ефективності, а також порядок виміру й оцінки ефективності і дієвості права за кожним окремо взятим критерієм. На нашу думку, названі недоліки (або навіть прогалини) сучасного стану наукових розробок окресленої сфери становлять собою шляхи розвитку подальших наукових досліджень [8, с. 35]. З цими обставинами слід погодитись до певної міри, адже для правомоніторингової діяльності (процесу здійснення правового моніторингу у трудовому праві – М. М.) дійсно доцільно виокремити ті кореляції, які б вказували на те, що сам собою моніторинговий процес є ефективним за певними критеріями, він відповідає певним ознакам.

Водночас виникає необхідність добре проаналізувати сам інститут правового моніторингу на предмет розробленості його та галузевої придатності до застосування в ході правозастосовної діяльності чи використання доктринальних положень, що сформувались у трудовому праві.

Так, проблемами правового моніторингу переймалось чимало вчених-правників.

Так, І.І. Оніщук, досліджуючи концепцію правового моніторингу в Україні, доходить висновку, що основне завдання пізнання правового моніторингу полягає не тільки в розробці найбільш досконалих прийомів і засобів його проведення, але і в розкритті раціонального шляху впровадження теоретичних знань про право, правовий моніторинг та юридичну техніку в практичну сферу [12, с. 150].

Ю.В. Градова, досліджуючи проблеми правового моніторингу, пропонує використовувати моніторинг законодавства, спрямований на виявлення можливих прогалин і суперечностей, вдосконалення законодавчої бази [2, с. 13–18].

А.М. Колодій та В.М. Тернавська, досліджуючи проблеми правового моніторингу, доходить висновку, що здійснення правового моніторингу нормативно-правових актів має лише рекомендаційний характер, необхідно зобов'язати наявні контрольно-наглядові органи або органи, які мають у своєму складі контрольно-наглядові або моніторингові структури (Рахункову палату, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Вищу раду правосуддя, Раду національної безпеки та оборони України, Центральну виборчу комісію, прокуратуру, Міністерство юстиції України, інші міністерства, державні служби, державні агентства та державні інспекції) проводити правовий моніторинг нормативно-правових актів, які регулюють та охороняють суспільні відносини у сфері їх діяльності, за певний час і у певний термін. Разом із тим потрібно обов'язково створити єдину державну структуру, яка б здійснювала необхідну для держави, зокрема планомірну, функцію моніторингу нормативно-правових актів, особливо, що стосується реалізації Угоди про асоціацію від 27 червня 2014 року [6, с. 103].

Дані суб'єкти права виконують службово-трудова обов'язки, а їх діяльність охоплюється, зокрема, дією норм трудового права. Це означає, що питання правового моніторингу повинні окреслюватись ефективністю діяльності згаданих суб'єктів права як суб'єктів правового моніторингу.

Зрештою, питання проблем ефективності правового моніторингу у системі трудового права України та визначення його ознак дослідниками не були розроблені,

а сама галузева проблематика залишилась невирішеною. Це спонукає нас до постановки відповідного завдання для досягнення окресленої мети.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем ефективності правового моніторингу у системі трудового права України та визначення його ознак.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблеми якісної систематизації законодавства як складової частини правотворчої діяльності, Н.С. Кузнецова доходить висновку, що значну роль у вирішенні проблем підвищення якості й ефективності чинного законодавства має відігравати унормування на рівні законодавчого акта правотворчої діяльності. «Певно, – зазначає вчена, – опрацювання та ухвалення такого закону потребує узгодженого концептуального підходу, виробленню якого сприятиме спільна робота парламентів із вітчизняними науковцями-правознавцями» [9, с. 18]. Такий підхід, на нашу думку, вказує на значну роль правової доктрини у правотворчому процесі і, зокрема, у формуванні якісного й ефективного чинного законодавства. Зрозуміло і те, що правова доктрина повинна характеризуватись якістю й ефективністю задля її застосування на етапі ведення обліку нормативно-правових актів.

У ч. 1 ст. 67 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX (далі – Закон від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX) регламентується положення стосовно того, що «правовий моніторинг – це систематична комплексна контрольна діяльність, спрямована на відстеження, аналіз та оцінку реалізації прийнятих нормативно-правових актів» [10].

Відповідно до абз. «б» підп. 2 ч. 3 ст. 67 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. правовий моніторинг включає «ефективність і результативність нормативно-правового акта та прийнятих на його виконання підзаконних нормативно-правових актів» [10].

За такого підходу стає очевидним те, що правовий моніторинг уособлюється правовою природою системності, системної діяльності щодо аналізу та оцінки нормативно-правового акта. Уявляється, що ця системність повинна бути затребуваною та призводити до певного ефективного результату.

У ст. 3 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. визначаються і принципи правотворчої діяльності, на яких, очевидно, ґрунтується й правовий моніторинг, проте *принцип ефективності* не виокремлюється.

П.Д. Гуйван, досліджуючи проблеми сутності принципу ефективності права, доводить, що принцип ефективності правових приписів реалізується шляхом належного та справедливого застосування упродовж розумних строків, які необхідні для розгляду справи та виконання остаточних рішень (курсив власний – М. М.) [3, с. 115].

Такий підхід спонукає нас детальніше зупинитися на ідеї принципу ефективності.

Так, у навчальному посібнику із економічних досліджень стосовно використання методології, інструментарію, організації та їх апробації (за редакцією А.А. Мазаракі, 2010 р.) у глосарії виокремлюється поняття принципу єдності та кількості (якісного і кількісного підходів). Під ним розуміється принцип, який полягає у тому, що взаємозалежність цих категорій визначається самою діалектичною природою буття, забезпечуючи розмаїття явищ, зокрема нагромадження кількісних змін приводить до появи нової якості [4, с. 263].

Доволі системно проаналізував ознаки ефективності права О. Волохов. Вчений-практик, описуючи різні напрямки та підходи інших дослідників, доходить висновків стосовно того, що «серед основних ознак, які визначають сутність поняття ефективності правових норм, необхідно виокремити ознаку очікуваної результативності (*ефектив*) (або цільову ознаку), антропоцентристську ознаку, процесуальну ознаку, ознаку дієвості правових норм, ознаку якості правотворчості, структурну (або багаторівневу) ознаку, ознаки корисності та економічності (курсив власний – М. М.) [1, с. 113–114].

У навчальному посібнику із економіки праці та соціально-трудових відносин (А. В. Калина, 2012 р.) зазначається, що «розробка ефективних методів регулювання соціально-трудових відносин залежить від результатів їх моніторингу (курсив власний – М. М.)» [5, с. 453]. Водночас одним з основних напрямів соціально-економічного моніторингу є моніторинг соціально-трудової сфери, тобто оцінка її стану і розвитку. Моніторинг соціально-

трудової сфери доцільно розглядати як один із найбільш важливих інструментів розробки обґрунтованої державної соціальної політики. Основні його завдання — це постійне спостереження за фактичним станом справ у сфері соціально-трудових відносин, систематичний аналіз процесів, які в ній відбуваються, попередження негативних тенденцій, які могли б призвести до соціальної напруги, а також короткостроковий прогноз можливих змін у цій сфері [5, с. 453]. А до основних напрямів моніторингу соціально-трудової сфери у посібнику відносять: 1) соціально-демографічні та міграційні процеси; 2) зайнятість і ринок праці; 3) соціально-трудові процеси на підприємствах, в установах та організаціях; 4) умови та охорону праці; 5) доходи і рівень життя населення; 6) соціально-психологічний клімат у трудових колективах [5, с. 454].

С.В. Шахов, досліджуючи теоретико-правові аспекти ефективності норм адміністративного права, доводить, що «методологією дослідження ефективності норм адміністративного права, зокрема, встановлено, що парадигма наукового вивчення відповідного різновиду норм права являє собою концепт взаємозв'язків комплементарних розробок вітчизняних та іноземних дослідників теоретико-методологічного інструментарію розкриття адміністративних правовідносин та правил, що покликані їх врегулювати як за системною сутністю, так і за виявами соціального прогресу. Реалізація можливостей гносеологічного потенціалу знаходить свій вираз у сукупності способів (засобів, методів і прийомів) практичного і теоретичного дослідження порушеної у цій роботі проблеми, які об'єднані у систему методів відповідного методологічного підходу і/або окремо взяті для досягнення прикладної мети і вирішення відповідних завдань операційного мислення» [15, с. 4]. Також дослідник зазначає, що «критеріями ефективності норм адміністративного права є рівень реалізації прав і свобод особи в публічній сфері, аксіологічні, економічні, політичні, поведінкові та психологічні, цільові критерії, а також критерії конфліктності» [15, с. 4].

Л.Ф. Купіна, здійснюючи дисертаційне дослідження, присвячене ефективності норм трудового права, наводить отри-

мані на запит статистичні дані стосовно рішень суду у трудових спорах. До прикладу, вчена-дослідниця зазначає, що у 2019 році Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду було розглянуто 1841 справу у спорах, що виникають із трудових правовідносин, що становить 79,3% усіх переглянутих судових рішень цією інстанцією. При цьому 355 судових рішень (19,3%) було скасовано. У 2020 році ці показники збільшились майже втричі (судом касаційної інстанції було переглянуто майже 2700 спорів, і у кожному четвертому спорі рішення судів першої чи апеляційної інстанції було скасовано). Також, як зазначається у дослідженні, трудові спори систематично за зведеною судовою статистикою займають третє місце, поступаючись лише спорам у сфері договірних відносин та спорам про відшкодування шкоди. Зокрема, у 2018 році місцевими загальними судами розглянуто понад 20 тис. трудових спорів, а у 2019 – понад 21 тис., у 2020 році – майже 25 тис., що зумовлено масовими скороченнями працівників в умовах карантину, запровадженого в Україні протягом 2019–2021 рр. Вчена акцентує увагу на тому, що такі показники та тенденції пов'язані із низьким рівнем ефективності саме норм трудового права, їхньою нездатністю належним чином регулювати реалізацію права особи на працю [7, с. 1].

На нашу думку, враховуючи зазначене, слід критично поставитись до таких висновків, тому що не відстежується правовий зв'язок у даній статистиці із нормами трудового права (їх ефективністю) та скасованими рішеннями.

Не спростовуючи позиції Л.Ф. Купіної, зазначимо, що неправильне застосування закону (норм трудового права) радше може бути прямо пов'язане з ефективністю застосування саме доктрини трудового права. Річ у тім, що у теорії права розрізняють декілька типів правової деформації, а саме: правовий нігілізм, правовий інфантілізм, правова демагогія та правовий ідеалізм. Зокрема, деформація правосвідомості – це спотворене уявлення про цінність права. Для прояву правового нігілізму характерними є такі чинники: 1) історичні традиції; 2) кризовий стан суспільства; 3) відсутність справжньої

демократії; 4) низький рівень правової культури [13, с. 220–221].

У навчальному посібнику із філософії наводиться визначення соціальної ролі. Її пропонують розуміти як одну із фундаментальних соціологічних категорій, яка репрезентує загально визнану модель очікуваної поведінки, що визначається соціальним статусом індивіда та відповідними цьому статусу нормативними зобов'язаннями [14, с. 364–365].

Ба більше, доцільно звернути увагу на правовий моніторинг як базову складову частину правотворчої діяльності, адже саме суд є суб'єктом правотворчої діяльності, суб'єктом правомоніторингового процесу. Це означає, що відсутність ефективності правової доктрини у правозастосовній діяльності і здатності до оцінки та аналізу нових правових досліджень у сфері трудового права може позначатись на правозастосуванні та спричинити проблеми.

Щодо одного із способів здійснення правового моніторингу акта у п. 2 ч. 5 Порядку здійснення правового моніторингу щодо підзаконних нормативно-правових актів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 574 (чинності не набрав – М. М.), визначено, що «здійснення оцінки ефективності реалізації акта, <...> включає проведення аналізу щодо: встановлення стадії реалізації акта (у разі поетапного введення його положень); ефективності і результативності актів; запланованого та незапланованого впливу акта на учасників суспільних відносин, на яких поширюється його дія, у тому числі з урахуванням пропозицій заінтересованих органів, представників інститутів громадянського суспільства, міжнародної практики; інших чинників, що впливають на реалізацію акта та досягнення мети його прийняття (видання)» [11].

Висновки. Варто констатувати, що інститут правотворчості, як видається, є ширшим за норму права, адже він є інструментом безпосереднього створення норми трудового права.

На правовий моніторинг як базову складову частину правотворчої діяльності повинен опиратися суд, оскільки він є суб'єктом правотворчої діяльності та правомоніторингового процесу.

Відсутність ефективності правової доктрини у правозастосовній діяльності призводить до нездатності здійснити повноцінну оцінку та аналіз нових правових досліджень у сфері трудового права, тому галузева система трудового права повинна характеризуватись системністю (упорядкованістю), аби забезпечувати вплив на проблеми правозастосування та правового моніторингу.

Ефективність правового моніторингу в трудовому праві може визначатися наявністю системи доктрини трудового права як інструменту забезпечення якості право-

творчої діяльності у сфері трудового законодавства та трудового права України.

Ознаками ефективності правового моніторингу у трудовому праві слід вважати: а) задіяння правової доктрини під час здійснення правового моніторингу як інструменту та частини правотворчого процесу у трудовому праві; б) наявність формул оцінки придатності правової доктрини та її спроможності надавати оцінку, задіювати наукові методи та здійснювати науково-правовий (експертний) аналіз стану трудового законодавства, його реалізації, проблем реалізації тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волохов О. Окремі підходи до визначення поняття ефективності правових норм. *Публічне право*. 2023. № 2 (50). С. 113–114. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/50/12.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).
2. Градова Ю.В. Правовий моніторинг як шлях удосконалення законодавчої бази. *Право і Безпека*. 2009. № 1. С. 13–18. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ae902c72-96cf-44d0-99d5-f410fe3ae2f5/content> (дата звернення: 30.10.2024).
3. Гуйван П.Д. Сутність принципу ефективності права. Часовий аспект. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія «Політологія. Соціологія. Право»*. 2018. № 3 (39). С. 111–116. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2018/3/20.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).
4. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) : навчальний посібник / за ред. А.А. Мазеракі. Київ, 2010. 280 с.
5. Калина А.В. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навчальний посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 498 с.
6. Колодій А.М., Тернавська В.М. Правовий моніторинг – засіб забезпечення конституційно-правової політики в Україні. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 95–104. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/431/384> (дата звернення: 30.10.2024).
7. Купіна Л.Ф. Ефективність норм трудового права : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2021. 40 с.
8. Почепцов Ю. Ефективність і дієвість права: теоретико-правові основи критеріїв виміру. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2019. С. 33–36. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/7.pdf (дата звернення: 30.10.2024).
9. Правотворчість в Україні: перспективи законодавчого врегулювання : збірник наукових праць / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. 226 с.
10. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 30.10.2024).
11. Порядок здійснення правового моніторингу щодо підзаконних нормативно-правових актів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 574. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.10.2024).
12. Оніщук І.І. Концепція правового моніторингу в Україні. *Філософські та методологічні аспекти права*. 2014. № 2. С. 135–151. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/16565520-097a-427c-88e2-cb28b6f45c14/content> (дата звернення: 30.10.2024).
13. Теорія держави і права. Державний іспит / Ю.М. Оборотов, Н.М. Крестовська, А.Ф. Крижанівський, Л.Г. Матвеева. Харків : Одісей, 2010. 256 с.
14. Сайтарли А.І., Іщенко О.М., Приятельчук А.О. Нариси з сучасної філософії : навчальний посібник / за заг. ред. Л.В. Губерського. Київ : «ВАДЕКС», 2016. 370 с.
15. Шахов С.В. Норми адміністративного права: теоретико-правові аспекти ефективності : автореф. ... дис. докт. правових наук : 12.00.07. Херсон : ВД «Гельветика», 2020. 30 с.